

Həyatımızda qalanan təndir yadıma düşdü. Təndirin külbəsi yadıma düşdü. Təndirdə buğlana-buğlana bişən çörəyin ətri yadıma düşdü. Dünyanı hələ bütöv və böyük görməyən gözlərimin o təndirə müqəddəs bir varlıq olaraq necə baxdığını xatırladım. Təndirimizin qıpqırmızı qızmar közündəki bərəkətin həsrətini çəkirəm... Hərdən, çox nadir hallarda elə ki, yer bir balaca tərənər təndirin başına toplaşardıq. Təndirin müqəddəsliyi yurdumuzu zəlzələdən qoruyardı. Təndir həyatımızın, evimizin qutuna çevrilmişdi. Təndir bərəkətimizi və ahəngimizi qoruyurdu. Təndir torpağına yerikləyən gəlinlərimiz də olardı. O vaxt bilmirdik ki,

hətlər bir yer şairinin ilhamlanaraq söyləyə biləcəyi mətnlərdən deyil. Dönə-dönə təkrarlamaq istədiyim bu sözlər yalnız vəcd halında, göy ovqatında (indiki təbircə trans vəziyyətində) izhar oluna bilərdi:

«Oğul atanın sirridir!»

«Qurd üzü mübarəkdir!»

«Issuz yerün qurdu gibi uluşdılar. Tanrıya şükürlər qıldılar».

Bunu yalnız göylər aləmi ilə irtibat qura bilən Qorqud Ata deyə bilərdi. Belə bir Qorqud Ata bir zaman cəmiyyətdən təcrid edildi, yasaqlandı. Dədə Qorqudun on üçüncü boyu Bəkir Çobanzadə ilə bir yerdə güllələndi. Şamanın davuldan sonrakı müqəddəs ahəngini yansidan qopuz

pozulmaz. Tamam məhv edilsə də yenidən dirilib ehya tapan Göy Türkün anası dişi Qurd Asina ilk şaman deyildimi? «Dədə Qorqud»un «Qurd üzü mübarəkdir», yəni, qurd görəndə salavat çevir anlamına gələn xəbərdarlığı, əslində, ilahi səltənətdə cərəyan edən kosmoqonik türk düşüncəsinin fitrətilə bağlı deyildimi? Orxan Şaiqin Həsən Fəhmiyə istinadən yazdığına çox inanıram. Zamanında Boz Qurdu Anadolunun bir sıra yörlərində peyğəmbərlərdən biri sayanlar da bu gün artıq ən səmimi bir şəkildə müsəlman inancını paylaşmaqdadırlar.

Göy Tanrıya inananların qılavuzu Boz Qurd kim idi?

«Oğul atanın sirridir»

Böyük Tufanın ilk çeşməsi Hz. Nuhun həyatındakı təndirin içində qaynamağa başlayıb. Biz bundan xəbərsiz idik, ancaq təndirə and içirdik.

Həyatımızdakı o təndir qollu-budaqlı bir tut ağacının yanındaydı. Tut ağacıyla təndir uzun illər, biz yaşa dolana kimi bir-birinə həyan olub yaşadılar.

İndi gecənin bir aləmi bu sətirləri yazdıqca düşünürəm: Qədim türklərin inancında evin ruhu, gələcəyi və bərəkəti tut ağacı hesab olunub. Tut ağacı Hacı Bəktaş Vəli «Vilayətnamə»sindən türk tarixinə həyat ağacı kimi daxil olmağı bacarıb. Anadolunun Vətən qılınmasında tut ağacının ilahi payı var. Dədə Qorqud da qopuzunu tut ağacından yaratmışdı. Bəktaş Vəlinin Nevşəhrdəki həyatında yeddi yüz ildir ki, bar verən qara tut ağacı bizim həyatda bilmirəm, nə qədər yaşadı. Heç fərqi varmıdan «dövlətlü» tut ağacını kökündən kəsdik...

Yay aylarında qulangəriş dediyimiz ətrafı açıq eyvanda üstü xırda ağ çiçəkli qırmızı çitdən tikilmiş miçətgəndə yatardıq. Aylı gecələrdə uzaqlardan Qurd ulartısı eşidilirdi.

Bilmirdik ki, təndir Nuhun yadigarıdır. Bilmirdik ki, bağırında övliya çobanın gizləndiyi tut ağacı evin ruhudur. Bilmirdik ki, Qurd üzü mübarəkdir...

İndi həyatımızda təndir yoxdur. İndi həyatımızda tut ağacı da yoxdur. İndi bizim tərəflərdə gecələr qurd səsi eşidilmir.

Tanrı Təkdir. Tənhadır. Tanrının tənhalığı sükutla dopdoludur. Sükutda Tanrı əlaməti, Göylərdə sükut hörgüsü, asıman ahəngi var. Yer isə xaosla zədələlib.

Məncə, Dədə Qorqud mif şəklində salınmış gerçəkliyin, şamançılığın, Göy Tanrıçılığın ifadəsidir. Türklüyümüzün Qam Atasının göylərlə irtibatı, onun bəzən də siyasi kahinliyi, böyük bir sır pərdəsini açma bilərdi. Qayıbdan dürlü xəbərlər verən Oğuzun tamam bilicisi, soy soylayanda vəcdə gələn Qorqud Ata nə dersə olurdu. Məsələ burasındadır ki, Dədə Qorqudun söylədiyi sözlər, nəsi-

ayaqlar altına atıldı. Çünki bilirdilər, Dədə Qorqud qopuzdan ayrılarda ölür. Türk qopuzdan ayrılarda ölür. Bizi bizdən daha yaxşı bilirdilər. Sonra ədəbiyyatın yorğun qəhrəmanına çevrilmiş özünə bənzəməyən Dədə Qorqud obrazı peyda oldu.

Sosrealizmə əsaslanan «humanitar» düşüncə isə övliya şamanlarımızın görkəmini əcaib hala saldı, birinə quyruq, digərinə qanad taxdı.

Amma biz Bəktaş tanımadan öncə Göycə Şamanı tanımışdıq. Qanadlanıb quş olurduq. Xorasandan Anadoluya bir göz qırpımında uçurduq. Qamlar quş olurdu. Əhməd Yəsəvi durna donuna, Bəktaş Vəli göyörçin libasına bürünüb Anadoluya uçurdu. Özünə Anadoluda bəktaş yuvası qururdu. Torpağı Vətən qılırdı.

Yesigeyin oğluna Çingiz xan adını verən Göycə Şaman tarixin ötəsində qala bilməz. «Çingiznamə»yə istinad edən əksər müəlliflər bildirir ki, «Dubun Bayanın ölümündən sonra Alanguva göydən enən bir Boz Qurddan gəbə (hamilə) qalmışdır». Zəki Vəlidinin, Fuad Köprülünün, Orxan Şaiqin təqdimində Göydən enən Boz Qurd Ziya Gökalpda Göydən enən Altun İşıqdır. Ulu Babası Altun İşığın, yaxud Boz Qurdu, anası Geyik (Maral) soyundan gələn Çingizin yaddaşına Göycə Şamanın ruhundan hapanlar - Ana Maral və Boz Qurd unudula bilməz. Boz Qurd ölsə, Ana Maral ölsə Çingiz Xan ölür. Çingiz Aytmatov ölür. Çingizlərə ad verən Göycə Şaman ölür. Çünki ruhları eynidir. Göycə Şamanın maral dərisindən biçilmiş və pərdəsinin üstünə Boz Qurd təsviri çəkilmiş davulunun çıxardığı gümbürtü unudula bilməz. Bunu yaddaşımızın qədim qırıqlarından heç kəs silə bilməz.

Davulu Qopuzla əvəzləyən Oğuzun ilk şamanı Dədə Qorquddur. Şaman soyundan gəldiyi bəllidir. Qayıbdan dürlü xəbərlər verməsi də islamlıqdakı müqəddəsliyin deyil, şamanlıqdakı övliyalığın göstəricisidir.

Göy türklüyümüzə islamlığımızın səmavi qohumluğu bizi nisbətən siyasi və ruhani biçimli toyonizmdən, sonra da şamanlıqdan, dünyanı şamançasına dərkədən ayıraraq uzaqlaşdırsa da Göy Türklüyümüzün mənəvi bətnindəki şamanlıq əbədidir. Heç

Vaxtilə Tu kiie adlandırılan Göy Türklərin dövründəki din, Fuad Köprülünün yazdığı kimi, şamanizm idi. Göyün ən yüksək təbəqəsindəki Tanrı «eyni zamanda, həm Allah, həm də Göy mənasındadır». Göy Tanrı türk şamanizmi ilə bilavasitə bağlıdır və bu iki dini düşüncəni bir-birindən ayırmaq sonrakı dövr tarixçilərin anlaşılmaz ciddi-cəhdi hesabına baş vermişdir. Şaman inancında olan tükələrin dövlət bayrağına ata ruhuna ehtiram əlaməti olaraq Qurd başının təsviri sancılırdı.

Dişi Qurddan törəmiş nəsil! Mif! Asina! Asina - qırğına verilmiş Göy Türk nəslinin ilk şaman rəmzi! Türkü ehya qılıb, onu yenidən qədim bir nəslə çevirən ilk dəmirçilərin Qurd Anası! Və ilk Dəmirçi!

Ata ruhuna ehtiram. Atalar kultu. Yəni də məni uşaqlıq illərimə qaytardı. Müsəlman böyüyürdük. Ən etibarlı andımızda isə Allah babanın adına yəmin edərdik. Bəlkə də Allah baba baş Tanrısına Papay deyən iskit babalarımızın yaddaşdakı nişanəsiydi.

Yanan ocağı su ilə söndürməməyimiz, dağ sakramentallığına əbədi inam, Sayramla Daşkənd arasındakı balaca Kazılıq dağından, Moğol torpaqlarındakı Kayrakana kimi qızlarımızın dağa qaynata mislində baxmaları, dağ görəndə yaşmaq bağlamaları, salavat çevirmələri və s. Göycə şaman və Qorqud Ata inancına bağlı dövrümüzün çağımızdakı əsintiləridir.

Əsələtinə itirən millət yavaş-yavaş, hissə-hissə yoxa çıxır. Övvəl səsi batır, sonra sözü urvatsız olur, sonra qanadları yanır, sonra ruhunu itirir. Sonra ona aid olanlar başqasının mirası kimi tanınır.

Azər TURAN

